Ola Lönnqvist 23/9 2012

Altarskåpet i S:t Laurentii kyrka

Jag har inte eftersträvat att tränga in i eventuella arkiverade dokument som nämner altarskåpet utan enbart försökt skriva av eller kopiera beskrivningar och uppsatser som under olika tider och av olika författare beskrivet detsamma.

I slutet av sammanställningen försöker jag göra en jämförande tolkning av ett par delar av de olika beskrivningarna.

Modell av altarskåpet tillverkad 2012 av Ola Lönnqvist.

Modellen avser visa altarskåpets funktion. Den är skalenlig när det gäller de yttre dimensionerna och bildernas storlek, dock ej när det gäller trästommens tjocklek och gångjärnens storlek mm.

Modellen avser visa
hur skåpet kan öppnas
och stängas.
Ola Lönnqvist 2012
100 M
2012.08.11 09:44

Modellen avser visa
hur skåpet kan öppnas
och stängas.
Ola Lönnqvist 2012
100 M
2012.08.11 09:43

BESKRIVNINGAR

Carl Fredric Broocman ”Beskrifning öfver the i Östergötland befintlige Städer …… med mera” (1760):

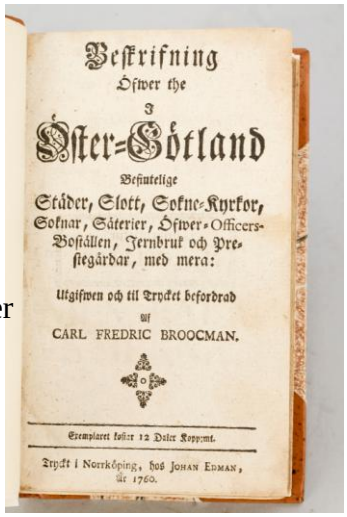
Beskrifning
Öfwer the
i
Öster=Götland
Befintelige
Städer, Slott, Sokne-Kyrkor,
Soknar, Säterier, Öfwer-Officers-
Boställen, Jernbruk och Pre-
stegårdar, med mera:
Utgifwen och til Trycket befordrad
af
CARL FREDRIC BROOCMAN.
Exemplaret kostar 12 Daler Kopparmt.
Tryckt i Norrköping, hos JOHAN EDMAN,
år 1760.

Altartaflan räknar sin ålder alt ifrån Påvedömet, och är på inre sidan beprydd med många små förgyllda bilder. Under passionstiden fälls hon ihop, då yttra sidan, uti förgylld målning, föreställer Christi lidande.

Fram i koret under hwalfwet höger om Altaret läses följande Inscription:
Kongl, Maj:t Konung Göstaff wardt utwald till Sweriges Konung i Strängnäs 1521. Hans Kongl. Maj:t wardt Krönt i Opsala 1528. Hans Högmächtighets bröllop med högbyrdiga Drottning, Drottning Catharina af Saxen stod i Stockholm 1531. Hans Kongl. Maj:ts förste Son Konung Erich föddes i Stockholm 13 dagen 1533. Samma Drottning Catharina blef död i Stockholm d. 23 Sept. A:o D:ni 1535. Hans Högmäktiges bröllop med högbyrdiga Drottning Margaretha stod i Opsala 1536. Hans högmäktiges bröllop med högbyrdiga Drottning Catharina stod i Wadstena 1552. Förbemälte Kongl. Maj:t Konung Göstaff afsomnade i Herranom uti Stockholm S:t Michaelis Dag 1560. Och är begrafwen i Opsala emellan 2 sina Drottningar. Gud låte dem med seger ewinnerligen lefwa. Amen

Wänster om Altaret stå thesse orden:
Kongelig Maj:t Konung Eric den 14 utwald Konung til Sverige kom han strax i sin Herr Faders stad och kröntes ni Upsala d. 29 Junii Anno Domini 1561. Gud gifwe honom muycken lycksaligheter.

***Carl Fredric Broocman**, *född 16 eller 27 december 1709 i Lais, Livland, död 27 juli 1761 i Norrköping, begravd på Östra Eneby kyrkogård, topograf, historiker och författare.*

Carl Fredric Broocman härstammar från en tyskbaltisk släkt, som son till Reinerus Reineri Broocman och Anna Catharina Goldhan. När han föddes 1709 pågick det stora nordiska kriget (1700-1721). Under en period hade Karl XII sitt vinterkvarter i Lais, men det gick dåligt för svenskarna. Livland härjades och ödelades, varför familjen flydde till Sverige.

Efter att ha vistats en tid i Stockholm, mottog fadern 1712 en adjunktur vid tyska församlingen i Norrköping och utnämndes 1713 enhälligt till kyrkoherde. Det dröjde emellertid inte länge förrän det stora nordiska kriget även nådde Östergötland. År 1719 plundrades och brändes Norrköping som ett led i rysshärjningarna.

Efter fredsslutet 1721 grundade fadern 1724 Norrköpings första boktryckeri. Boktryckeriet gick bra och många böcker producerades.

Det var ett för sin tid blomstrande företag som Carl Fredric kom att ta över. Han for till Wittenberg för studier och blev vid återkomsten tryckeriets faktor. År 1730 gav han ut Den fromma endräkten, faderns översättning av Concordia Pia (den latinska upplagan av konkordieboken) och tre år senare övertog han skråprivilegierna. Carl Fredric gav postumt 1739 också ut andra delen av hushållsboken, som är ett utdrag ur faderns efterlämnade manuskript. Tack vare annonser och tryckta bokkataloger fick alstren stor spridning. Det kunde bli upplagor på flera tusen.

År 1736 köpte Carl Fredric Himmelstalunds gård utanför Norrköping av fadern och fick därmed en herrgård med stor trädgård alldeles norr om Motala ström. Detta år hade han gett ut 31 förlagsartiklar, bland dem Haquin Spegels verk Guds Werk och Hwila. Så småningom överlät Carl Fredric tryckeriet till sin svärson Johan Edman (d.1791), som 1758 startade Norrköpings Weko-Tidningar, senare kallad Norrköpings Tidningar, vilken nu är Sveriges äldsta dagstidning

Per David Widegren ”Försök till en beskrifning öfwer Östergötland” (1817), skriven i Söderköping där han då var verksam, nämner INTE altartavlan.

Detta är inte särskilt märkligt eftersom den då inte fanns uppsatt vid altaret.

***Per David Widegren**, född 1784-04-19 i Västervik, vice collega i Söderköping hösten 1809, ordinarie inferiores 1810 – 1813, intermedius collega i Forsemanska klassen våren 1813 – 1817, komminister i Skeppsås och kyrkoherde efter några år, död där 1849-01-27. Han gav ut två beskrivningar över Östergötland, 1817 och 1828.*
Hans son Per Mauritz August Widegren var senare lärare och rektor mm i Söderköping.

Hugo Ulander skriver i sitt avsnitt om Söderköping i boken ”Östergötlands läns städer (1915):

Av inventarier från medeltiden må vi här nämna ett altarskåp med tvenne dubbeldörrar. Skåpets mittparti innehåller snidade i en grupp de män och kvinnor, som nedtogo Frälsaren från korset. Hans nedtagna kropp bildar själva huvudfiguren. I dörrarnas insidor är i flera avdelningar inställda en mängd lösa helgonbilder. Å dörrarnas öviga sidor finns målningar med motiv från passionshistorien. Arbetet är ett mästerverk och troligen av svenskt ursprung från 1400-talet.

Anton Ridderstad skriver i ”Östergötlands Beskrivning” (1918):

Men över altaret är numera uppsatt det gamla altarskåpet med rika förgyllningar samt skulpterade och helt fristående bilder. Det anses vara från 1400-talet. Midtpartiet föreställer Kristi begravning. Dörrarnas insidor hava fristående, mindre bilder med rika mantlar och språkband. Å inre dörrarnas utsidor äro målade: Petrus och Malkus, Kristus inför översteprästen, Kristus begabbas och Kristus bär sitt kors. Å yttre dörrarnas insidor: Getsemane, hudflängningen, törnekröningen och korsfästelsen. Å utsidorna: två riddare, den ena med spira, den andra med fana (röd med gult kors) och en svart drake.

***Carl Anton August Ridderstad**, född 13 november 1848 i Linköping, död 10 december 1933, var en svensk militär och historiker, grundare av Östergötlands länsmuseum, son till publicisten Carl Fredrik Ridderstad och Emilie Amalia Widoff. Han var bosatt på egendomen Berga söder om Linköping (numera stadsdelen Berga).*

Anton Ridderstad blev 1889 kapten vid Första livgrenadjärregementet (I4 i Linköping) varifrån han tog avsked 1897.

Han grundade Östergötlands museum (nuvarande länsmuseet) och var 1884-1904 dess intendent och vice ordförande i styrelsen. 1904 avgick han, men fortsatte som sekreterare i Östergötlands Fornminnesförening. 1924 donerade han 100.000 kronor till museet och flera donationer följde vid hans 80-årsdag 1928 och i testamentet, både i pengar och hela hans bohag omfattande 919 föremål.

Museet var hans huvudsakliga arvtagare, men han testamenterade även 100.000 kronor till grundandet av en "Kapten Anton Ridderstads stiftelse" som förvaltas av Linköpings stad och vart femte år delar ut medel "till något för staden eller inom staden befintliga institutioner gagneligt, allmännyttigt ändamål".

I boken ”Beskrivning av S:t Laurentii och S:t Drottens kyrkor i Söderköping” (1922) skriver Hugo Ulander: [1]

Den mellersta delen (kallad corpus = kropp) har Kristus som huvudfigur i det ögonblick då han blivit nedtagen från korset för att beredas till gravläggningen. Han är omgiven av sex kvinnor och tre män. På deras mantlar finns bokstäver graverade.
Madonnan överst till vänster från åskådarens sida har bokstäverna A.H. A.B. 3. H.
På samma sida nederst står I. H. S.
På den högra sidan överst står: S. D. och nederst H. A. S
resp 3. V.

Kvinnan närmast till höger om madonnan bär på vänstra mantelfållen ett I, bredvid mitten försett med en punkt på vardera sidan, därefter H. 3. På högra O. V.

[1] Här återges delar av texten i avkortad form.

I dräkterna finns även invävda växtmotiv såsom grenar av ek med blad och ollon. På tunikan av den kvinna som sitter vid Jesu fötter finns en fransk lilja och på mannen längst till vänster finns två liljor.

På vänstra och högra flygeldörrarnas innersidor omges Kristus av 24 helgon från Gamla och Nya Testamentet.
De är följande:
Vänstra sidan ovanifrån och nedåt:
1. S:t Jonas
2. S:t Roi, dvs Ludvig den helige av Frankrike, medlem i det sjunde och åttonde korståget, avled av pesten 1270
3. S:t David
4. S:t Osea
5. S:t Moses
6. S:t ??
7. S:t Eric
8. S:t Ganibl
9. S:t Haga (i)
10. S:t Daniel
11: S:t Simeon
12. S:t Tista

På högra sidan ovanifrån och nedåt:
1. S:t Mika
2. S:t Ahasi
3. S:t Abraham
4. S:t Salomo
5. S:t Jacob
6. S:t Iiob
7. S:t Jeremias
8. S:t Esaia
9. S:t Josia
10. S:t Nahum
11. S:t Joel
12. S:t Aron
Alla dessa bär bindlar eller andra tecken på vem de åsyftar. Tyvärr, skriver Ulander, har deras namn i samtliga fall ej gått att finna bland förteckningar över katolska helgon.

Målningarna på flygeldörrarnas yttersidor är scener ur Jesu lidandes historia.
Till vänster:
1. Getsemane
2. Törnekröningen
3. Jesus inför Pilatus
4. Jesus bärande korset
Till höger:
1. Jesus helar örat som Petrus huggit av
2. Ecce homo
3. Jesus gisslas
4. Jesus korsfästes

Flygeldörrarnas yttersta sidor:
Den vänstra:
En riddare med korsblommor, dvs en karateristisk blomma för den götiska stilen
Den högra:
S:t Göran

Altarskåpet står på ett **lågt stativ**, predella.
På framsidan är Jehova-namnet målat med hebreiska bokstäver.
Ulander anser med hänsyn till figurernas och målningarnas konstart och uttryck att skåpet bör vara från 1400-talet. Eftersom Ludvig den helige är med och franska liljor förekommer antar Ulander att skåpet är tillverkat i Frankrike.

Per Hugo Leonard Ulander *var född i Furingstad 1861-03-04. Efter tjänstgöring som v. komminister i Källstad (E) blev han först kyrkoherde i Gryt (E) och senare i Söderköping. Han var även folkskoleinspektör.*

Bengt Cnattingius: Pehr Hörberg i Söderköping, S:t Ragnhilds Gilles Årsbok 1933.

… kyrkan bör rensas från alla bilder. Endast altarskåpet få stanna kvar och bör placeras ”bortre uti kyrkan”.

Bengt J. Cnattingius*, född 20 maj 1899 i Åtvidaberg, död 23 november 1993, var en svensk konsthistoriker och museiman. Han var chef för Östergötlands länsmuseum i Linköping, landsantikvarie för Östergötland. Hans specialitet var kyrklig konst.*

Bengt Cnattingius var son till prosten Nils Cnattingius. 1931 gifte han sig med Dagny Hedhammar (1903-1993). Cnattingius blev 1929 filosofie licentiat vid Lunds universitet och 1938 filosofie doktor. Från 1924 var han amanuens vid Östergötlands museum, där han 1933 blev intendent (chef) och 1934 landsantikvarie. Dessa poster innehade han fram till pensionen 1966.

Han var 1937 vice ordförande och sekreterare i Föreningen för konst, konsulent i Östergötlands hembygdsring, redaktör för avdelningen kyrklig konst i Tidskrift för kyrkomusik och svenskt gudstjänstliv, ledamot i styrelsen för Östergötlands hemslöjdsförening och Östergötlands Turisttrafikförening. Från 1958 var han redaktör för Linköpings stifts kyrkor.

Pehr Hörberg*, född 31 januari 1746 i Virestads socken i Småland, död 24 januari 1816 i Risinge, Östergötland, var en svensk konstnär, målare och spelman. Han har utfört ett stort antal målningar och konstverk, bland annat bilder ur böndernas liv och fantasier ur den nordiska fornsagan, väggbonader, porträtt, illustrationer, etsningar och träsnitt i en starkt personlig, folklig stil. Han har målat 87 altartavlor i kyrkor.*

Pehr Hörberg växte upp under små förhållanden; hans far var soldaten Åke Hörberg i Virestads socken i Småland. År 1769 gifte han sig med pigan Maria Ersdotter och de fick tre söner. Pehr Hörberg började som yrkesmålare på landet, studerade sex år för målarmästare Zscholtscher i Växjö och blev bonads- och häradsmålare i Östra härad i Småland 1768.[1]*,*

där han målade tapeter åt bönderna. Som torpare arbetade han inte bara som målare utan även son snickare och träsnidare.[2]

År 1783 kom han till Stockholm och fick där slutligen tillfälle att studera vid akademien under några månader, innan han fick lov att återvända till Småland. Det lantligt primitiva var på modet och bondemålaren vann snart vänner och beskyddare. En av de främsta var grevinnan Aurora De Geer (född Taube) på Finspång. Hennes man Jean-Jacques De Geer sålde ett hemman i Olstorp i Risinge i Östergötland till Pehr Hörberg, som köpte det år 1790. Han flyttade senare till byn Falla men blev kvar i Risinge socken under resten av sitt liv.[3] *Från flera socknar, särskilt i Småland och Östergötland, fick han beställningar på altartavlor, som han ibland utförde i väldiga mått, till exempel altartavlan i Årstad, hans första altartavla målad 1786, som är över 42 m².*

Pehr Hörberg blev uppmärksammad och anlitades framför allt som målare av altartavlor, han har utfört altartavlor i 87 kyrkor. Han blev därför särskilt känd för sina kyrkomålningar och fick uppdrag runt om i landet. Han är en av den svenska konsthistoriens intressantaste gestalter,[4] *enligt bibliotekarien och författaren Christoffer Eichhorn.*[5]

Han målade dessutom stafflitavlor med religiösa, mytologiska och historiska motiv, stilleben samt gjorde etsningar, träsnitt och bonader. Teckningen röjer ofta hans brist på utbildning, men kompositionen är vanligen storslagen och livlig, koloriten i hög grad effektfull och stämningen, framför allt i hans religiösa motiv, innerlig. Pehr Hörberg var en vardagens skildrare, han hade samma frihet som allmogemålarna att välja kompositionssätt och maner från den epok som passade honom. I Linköpings stift har han målat altartavlor i ett stort antal kyrkor.

Pehr Hörberg stod på höjden av sin konstnärliga karriär under 1790-talet. Under de senare åren blev hans måleri allmer stelnat i formen. Per Daniel Amadeus Atterbom lät redan 1817 publicera en förteckning över hans altartavlor tillsammans med en biografi över konstnären. Bengt Cnattingius utgav även 1927 en kortare och 1938 en längre biografi över konstnären

”Altarskåpet i Söderköpings stadskyrka” i S:t Ragnhilds Gilles årsbok (1941) av professor Johnny Roosval.

Texten bifogas som kopia.

***John "Johnny" Roosval**, född 29 augusti 1879 i Kalmar, död 18 oktober 1965 i Stockholm (begravd på Södra kyrkogården i Kalmar), var en svensk konsthistoriker. Han var son till konsuln John Roosval och Johanna Kramer. Han var bror till filmfotografen Albin Roosval och konstnären Gerda Roosval-Kallstenius. 1905 gifte hans sig med den 12 år äldre Ellen von Hallwyl, något som skulle väcka stor uppståndelse inom stockholmssociteten.*

Roosval anställdes vid Nordiska museet 1901 och blev Dr. phil i Berlin 1903. Han tog 1912 tillsammans med Sigurd Curman initiativet till bokverket Sveriges kyrkor – konsthistoriskt

inventarium, som han ledde till 1962. Han blev docent i konsthistoria vid Stockholms högskola 1914 och fick professors namn 1918. År 1926 utsågs han till innehavare av Anders Zorns professur i nordisk och jämförande konsthistoria vid Stockholms högskola. Han utnämndes till professor i de bildande konsternas teori där 1929. Han var gift med skulptören Ellen Roosval, dotter till Walther och Wilhelmina von Hallwyl och var ordförande i styrelsen för Hallwylska museet 1930-62.

Roosval såg som sin livsuppgift att återupptäcka och utforska den svenska medeltidskonsten. Redan 1905 lade han fram bevisen för att skulpturen av S:t Göran och draken i Storkyrkan i Stockholm utförts av en konstnär vid namn Bernt Notke och hans bevisföring har blivit allmänt accepterad. Frånsett hans eget forskarseminarium var basen för hans forskning om medeltida konst utgivningen av bokserien Sveriges kyrkor, som nu har utkommit i flera hundra band av olika författare. Roosval inriktade sig främst på medeltidskyrkor och speciellt intresserade han sig för de gotländska kyrkorna, där han har en omfattande vetenskaplig produktion. Hans tidigt utgivna bok Die Steinmeister Gottlands (1918) liksom den populärt hållna Den gotländske ciceronen (1926) har blivit klassiker, liksom hans bok om kyrkornas glasmålningar Gotländsk vitrarius. De medeltida gotländska glasmålningarnas bestånd och historia (1950). Under andra världskriget hade Roosval låtit plocka ned dessa målningar för att skydda dem från eventuella krigsskador, och hade då möjlighet att studera dem i detalj. För den svenska medeltida kyrkomiljön har hans lilla skrift Sockenkyrka och Salomos tempel, ursprungligen ett föredrag vid prästmötet i Visby 1943, fått stort inflytande.

Han blev ledamot av Vetenskapssocieteten i Lund 1920, Vitterhetsakademien 1926, hedersledamot av Konstakademien 1946 och teologie hedersdoktor i Uppsala 1952.

”Kyrkoherde Adell berättar om sin kyrka” (1963), en uppsats, som bygger på en bandinspelning 1962, återgiven i S:t Ragnhild Gilles årsbok: [2]

Från början av 1500-talet har vi oerhört dyrbara inventarier. Först och främst altarskåpet, som jag skall tala om sedan – omkring 1510. Ingen vet ännu varifrån det kommer.

*****

1808 vid den Hörbergska restaureringen hade ju kyrkan fått en ny altartavla – den till vänster om altaret – och den fick sitta kvar över altaret till 1886. Då tog man bort den Hörbergska tavlan och flyttade den åt sidan och satte därmed igen den enda ingången, som hade funnits ursprungligen till sakristian – den fanns där bakom, och finns där än. Så flyttar man fram det gamla altarskåpet. Det gör man redan 1886. Det altarskåpet har stått här sedan 1500-talets början med undantag av perioden 1808 till 1886.

*****

Det jag då kanske mest skulle vilja berätta om är altarskåpet.

[2] Här återges hela texten.

*****

Den figuren [3]skiljer sig mycket från den heliga Katarina, som krönt Notkes altarskåp. Bernt Notke har synbarligen själv skurit endast krönfiguren, som stod ovanpå altarskåpet. [4]

*****

Nu ska vi titta på altarskåpet ute i kyrkan. Först stänger vi altarskåpet – helt och hållet. Till det här altarskåpet har det från början också funnits tre krönfigurer. Och den ena av dessa finns kvar. Det är den helige Kristoffer, som står på en pelare i mittskeppet. Hur kan jag veta det? Jo, det finns hål efter honom däruppe på altarskåpet. Det är nämligen så, att de tre krönfigurerna utmärktes av tre runda hål – ja, där det alltså inte blivit damm, så att de inte märks. Och hålet längst till höger, det svarar precis mot den här Kristoffer. Är det så, att församlingen får en rik donator, är det inte alldeles omöjligt, att man kan få två nya bilder …. Men de måste vara av hög klass. Det skulle ju vara mycket förmånligt, därför att altarskåpet ter sig nu väldigt avskuret upptill. Det beror alltså dels på att det saknas tre krönfigurer, och dels, vilket också finns märken efter, ett gallerverk framtill, som stod över skåpet. Det här altarskåpet kan dateras till tiden omkring 1510, och det kan man göra med ledning av modejournalen då, därför att exakt så som S:t Göran och S:t Erik är klädda här, var hovmännen klädda i Sten Stures och senare Gustav Vasas hov. Men eftersom det är S:t Göran längst till höger och S:t Erik till vänster, så kan man fastställa för det första att det är Sturetiden, därför att S:t Göran och S:t Erik var de nationella och kyrkliga renässansens speciella helgon omkring 1500. Och vidare: eftersom det är S:t Göran och S:t Erik kan man fastställa, att det är tillverkat i Sverige. Det är beställt för Söderköping. Med andra ord: det här är inte något som vi har importerat och stulit utan det är köpt – beställt för Sverige.

Det finns rysligt roliga saker att titta på. Den här elegansen – inte minst S:t Göran …. Han är klädd i en jacka med infällda filéer av annat tyg och trikåbyxor och tofflor och en barett på huvudet och permanentat hår. Det var en verkligt elegant herre, som skulle vara klädd på det här sättet. Så kommer en svit av åtta bilder ur passionshistorien – Jesus lidandes historia. Och den är mycket intressant ur många synpunkter. Där är också kläderna från den här perioden. Det börjar längst upp med Getsemane. Sedan ska vi hoppa över den andra tavlan, därför att den har kommit på fel plats. De två tavlorna har blivit omkastade. Den tredje bilden är tillfångatagandet i Getsemane. Så är det på den andra bilden Kristus inför Hannas, gisslingen längst bort och där nere till vänster törnekröningen. Den tredje bilden där nere Pilatus utställer Kristus för folket, den andra korsbärandet och korsfästelsen sist.

Nu ska vi ge akt på några saker. Vi skulle kunna gå igenom detaljer här, men vi får nöja oss med några saker. Vi såg nyss hur en fin hovherre var klädd på Sten Stures tid. Men hur var fattigt folk, bönderna då, klädda? Jo, se på Simon från Cyrene, som bär korset åt Kristus. Där har ni honom, en bonde utifrån landet, klädd i vadmalsrock och en kapuschong, eller vad vi ska kalla det. Men ni ska ge akt på, hur orimligt finna klädda människorna är, inte bara Pilatus, där han står där nere. Och inte bara översteprästen. De kunde ju ha sina ämbetskläder. Men titta på Petrus på den tredje tavlan där uppe. Han står och sticker sitt svärd i skidan. Sicken dräkt han har.

---

[3] Adell talar om Katarina av Alexandria.

[4] Har talar Adell om ett altarskåp från 1480-talet som i delar finns (eller fanns) i S:t Laurentii kyrka och i delar på Historiska muséet i Stockholm. Således inte om det nu befintliga altarskåpet.

Och ni kunde se på allihop här. Just bakom Simon från Cyrene står Maria och Johannes. Sickna kläder de har! Det var ju inte alls sannolikt, att de var klädda på det sättet själva. De representerar kyrkan, som var van på den tiden att röra sig med ståtliga skrudar och ståtliga slott och annat sådant.

Men här finns en opposition emot den här lyxen. Och den är Kristus. Om ni följer honom här hela vägen - han är naken på de sista bilderna - men däruppe, t o m korsbärandet, är han klädd som en franciskanermunk. Och det var just från franciskanermunkarnas håll, som oppositionen mot den väldiga lyxen inom kyrkan kom. Vi hade ett franciskanerkloster här ute på andra sidan ån. Vad säger det? Det här är alldeles säkert ett verk, som har importerats via franciskanerklostret, som har förmedlat en massa konstimport här. Men – nu ska ni ge akt på en sak till – här finns ingenting annat utom det som står i bibeln. Och det är ganska märkvärdigt att annotera omkring 1510, därför att det var den perioden, då legenderna flödade som värst. Här i korsbärarscenen skulle man säkert ha fått se den heliga Veronica med svetteduken. Och där borta i den skadade delen, där man tyvärr inte kan se tillräckligt, skulle säkert Maria ha stått och ramlat i en hög och svimmat och någon skulle ha sprungit fram och hjälpt henne. Det finns inte ett spår av detta här. Det är en rent biblisk illustration utan legendariska drag. Och vad säger det? Det är det intressantaste av alltihop, kan man säga. Men var kommer det här altarskåpet ifrån? Inget vet. Det finns drag, som påminner om, att det kan ha emanerat från någon holländsk ateljé. Nej, säger man i Holland. Jag visade det i riksmuséet i Amsterdam. Nej, sa man, sånt har vi inte – inget spår av det. Lübeck, säger andra. Ja, det finns inga spår där heller. Man vet inte var det kommer ifrån. Men – det fanns en högst intressant förreformatorisk rörelse i de franciskanska klostren, som hette ”det gemensamma livets bröder”. Tomas från Kempen, han som skrivit Kristi efterföljelse, hörde dit. Och de ivrade mycket intensivt för bibeln och en konst, som var fri från legendariska drag. Om man nu kunde leda i bevis, att det här emanerar ifrån en klosterateljé, som var influerad av det gemensamma livets bröder, så kunde man dra en slusats till. Då hade med all säkerhet franciskanerklostret här också kontakter med det gemensamma livets bröder, d v s hörde till den där förreformatiska rörelsen, som förberedde reformationen. Och då kan man förstå, som andra slutsats, att här i Söderköping var de första exemplen på reformationen. Söderköping hörde till de ställen, där man började allra först att dela ut brödet och vinet vid nattvarden. Det vet vi, därför att redan på 1520-talet – 25 eller 26 – hade påven fått veta detta och skickat ett brev till biskopen i Linköping och sagt: Håll reda på vad de har för sig i Söderköping! Men vad är det som ligger bakom? Det skulle vara livat att veta, om det här skåpet är ett led i bevisföringen.

Det var alltså passionssviten. Nu öppnar vi skåpet.

På påsken öppnades altarskåpet till den här magnifika tavlan, som i mittpartiet visar Maria klagan. Kristus har tagits ned från korset. Han vilar i Marias knä, och vi huvudändan knäböjer Johannes, älsklingslärljungen, vid fötterna Maria Magdalena med smörjelsehornet längst ned och bakom tre män och tre kvinnor. Vilka de tre kvinnorna är, det kan man se av den heliga skrift. Det är Salome, Maria, Jakob den yngres och Joses moder, och den andra Maria, och där längst bort står synbarligen de båda männen, alltså Nikodemus och Josef av Arimatea. Men vem är mannen, som står längst till vänster? Det finns ingen antyda i den heliga skrift om att det har funnits en karl till vid det tillfället. Jag har frågat konsthistorikerna och litteraturhistorikerna. Det vet ingenting. Man kan tänka sig, att det är donator till det fina altarskåpet. Fastän det är en ovanligt framträdande plats. Eller också är det skulptören, som står där. Vilket det nu är, det vet man inte.

Och sedan har ni tjugofyra bilder på ömse sidor. Det är idel gammaltestamentliga män, började med Noa, sedan Abraham, Salomo, Moses o s v . Det kan möjligtvis vara Jesu förfäder. Då svarar ni: Nej, Moses hörde inte till Jesus förfäder,det var Aron. Aron finns här också. Då kan jag svara, att Moses hörde inte till det ursprungliga sällskapet här. Vid den restaurering, som gjordes av altarskåpet av Sundbaum, och då alla bilderna plockades isär, visade det sig, att han är gjord av annan material. Han väger mycket mer än de andra. Därför är det högst sannolikt, att det är en gubbe, som har gått sönder i frakten. Och så har de skaffat en ny. Det råkade bli ”Mosen”: Så satte man in honom där. Men han hör, som sagt, inte till det ursprungliga sällskapet. I alla fall är det bra gjort: Man kan inte se, att det är så – han måste ha kommit ur samma skola som de övriga.

Hela altarskåpet är gjort av väldiga block, Inte i ett stycke, men väldiga block. Också här ska ni ge akt på den otroliga dräktlyxen. Se på Johannes – eller se på Maria, som sitter där med Jesus i mitten. Nu är det svart – det har varit silver, det svarta i hennes mantel. Och Maria Magdalena, hon är ju förfärligt fåfäng. Sicket decolletage hon har, och så elegant hon är helt och hållet. Det är kyrkan. Och mot kyrkan ligger den nakne Kristus där. Det är också en opposition emot förvärldsligandet. Vad föreställer nu den här bilden? Jo, den föreställer alltså först och främst det tragiska slutet på hela historien. Men det är inte bara det. Det tragiska slutet på denna historien skulle ju inte ha tecknats mot en guldbakgrund, som det här är, utan naturligtvis mot Golgata kors och annat sådant. Men det är inte så, att det är det tragiska slutet, utan när Kristus vilade på detta sättet i Marias sköte, så hade hans ande stigit till dödsriket, och han predikade för andarna. Alla de gammaltestamentliga fäderna, de står här som vittenn till vad som skedde senare. Och enligt den kristna kyrkans dogmatik talar man om två perioder i Kristi liv - förnedringens samt upphöjelsens och härlighetens. Och skillnaden sker, när Jesus stiger ned i dödsriket och övervinner döden. Det är alltså segermonumentet, segern mitt i nederlaget, mitt i döden. Men en sak till. När det här altarskåpet kom hit, var ju mässan och nattvarden det oerhört höga, och det man samlades för här var att se prästen, när han upphöjer det konsekrerade brödet och säger: Hoc est corpus meus – detta är min lekamen. Så är altarskåpet en illustration helt enkelt till mässan också.

***Arthur Gotthard Adell**, född 25 mars 1894 i Örtomta, död 24 november 1962 i Uppsala[1], var en svensk präst och teolog.*

Adell blev teologie kandidat i Uppsala 1919, vicekomminister i Hägerstad och Oppeby 1920, adjunkt i Motala 1922, komminister i Vreta kloster och Stjärnorp 1923, samt vicekomminister i Storkyrkan i Stockholm. Från mitten av 1920-talet var han utgivare av en rad upplagor av Evangelisk tidegärd, och arbetade tillsammans med Knut Peters ivrigt för att återinföra tidegärden i evangelisk form. Adell blev därefter domkyrkovicepastor i Lund 1930, kyrkoherde i Söderköping och Skönberga 1938.

År 1952 blev han teologie hedersdoktor i Uppsala. Han var även från 1941 ordförande i Laurentius Petri-sällskapet. Sin forskning hade Adell främst ägnat åt den svenska reformationstiden. Resultaten publicerades bland annat i Tidskrift för kyrkomusik och Svenskt gudstjäntsliv, som Adell grundade och sedan redigerade fram till sin död. Den är numera en årsbok. Bland hans övriga skrifter märks Tidebönernas musik, som utgavs i Det svenska antifonalet (1–2, 1944 och 1959). Postumt utgavs Adells lärobok Gregorianik (1963).

<u>När S:t Laurentii kyrka restaurerades av Per Hörberg, S:t Ragnhilds Gilles Årsbok 1965.</u> [5]

Restaureringen, som kom till utförande åren 1804 och 1805…….

Det vackra altarskåpet kunde emellertid få stanna kvar, men placeras ”bortre uti kyrkan”. Det fick sin plats ovanpå von Blockska gravkammaren.

Det dröjde till1886 innan …. ny restaurering. …. det gamla förnämliga altarskåpet återbördades till sin gamla plats över altaret.

S:t Ragnhilds Gille bildades 1918. Ett historiskt intresse hade vaknat hos många söderköpingsbor, föranlett av arkeologiska utgrävningar.

Skansen i Stockholm sågs överallt som ett föredöme och Korskullen blev "Gilleskullen". Några hus flyttades dit och ett hembygdsmuseum inrättades i lusthuset på kullens krön.

Gillet hade här i många år en livlig verksamhet. År 1923 invigdes ett monument över Olof Lagberg (1789-1856), som 100 år tidigare kommit till Söderköping som intendent för S:t Ragnhilds Hälsobrunn.

Gillets namn hör nära samman med denna brunn, S:t Ragnhilds källa. Vem denna Ragnhild var kan endast sagan förtälja.

Begreppet Gille är av medeltida ursprung, en sammanslutning av köpmän eller andra grupper. I vår styrelse används äldre beteckningar som ålderman, präntare, skaffare och skattmästare.

Gillets stadshistoriska museum vid Gamla Skolgatan invigdes 1978.

<u>Ingalill Pegelow beskriver i ett föredrag på plats altarskåpet under den Historiska veckan under Söderköpings jubiléumsår (22/8 1986):</u> [6]

Beskrivningen i filmen ger ett intryck av att vara relativt spontan och av tekniska skäl svår att exakt återge i text. Efter att ha lyssnat igenom den ett par tre gånger kan dock följande brottstycken sammanfattas.

---

[5] Författare anges ej

[6] Delar av föreläsning från en videoinspelning tolkad av mig Ola Lönnqvist 2012

Corpus med Maria begråtande den döde Kristus i sitt knä, Maria bakom till vänster, förmodlingen S:t Johannes, bakom mellan de två Maria Magdalena, ett par män, Josef av Arematea som gick till Pilatus för att be att få ta hand om Kristi kropp, eventuellt Nikodemus, svårt att säga vem som är vem.

Kanske Simon Cyrene, eventuellt Marias systrar, hennes mor Anna hade tre döttrar och alla hette Maria.

Mycket speciellt. Jag har aldrig sett något liknande, en massa gubbar i guld, vad som slår mig först, jag skulle vilja ha det till, kan vara Kristi förfäder som ju räknas upp alla i Matteus evangeliet, men då saknas Jesse (Isai) rot, man brukar ofta ha ett träd med alla grenar och förfäder och Jesse sovande vid roten, Davids släkt tillhörde ju Jesus. Stämmer dock ej med språkbanden på personerna.

Haigas, profet, Daniel profet, Tista (Baptista), löparen. Tror jag att det kanske inte är.

Högt upp till vänster, Judas i spetsen, redan på väg att förråda Kristus. Sen har vi Kristus inför Pilatus, jag tror inte det, han har dock en biskopsmössa, kanske snarare en överstepräst, Kaifas. Han tvår dock ej sina händer som han ofta gör. Lustigt att Pilatus inte är med, de brukar båda vara med tillsammans.

Tillfångatagandet, Petrus har huggit örat av Malkus, Kristus säger stick ditt svärd i slidan här ska vi inte ha våld, gisslandet till höger, törnekröningen, sen Ecco Homo, Pilatus till vänster visar Kristus inför folket, Simon av Cyrene som hjälper till att bära korset, korsfästelsen.

Ingen tvekan S:t Göran och draken, levde på 300-talet, och så till vänster S:t Erik, sagokungen, 1160.

Ingalill Pegelow, *fil. dr i konstvetenskap, 1:e antikvarie på Riksantikvarieämbetet, redaktör för ICO- Iconographisk Post,* ***intendent vid Riksantikvarieämbetet i Stockholm, har bl a gett ut böckerna:***

Sankt Martin i svensk medeltida kult och konst

Gammaltestamentliga berättelser i ord och bild

En bayersk handskrift från 1400-talet väckte konstvetaren Ingalill Pegelows intresse för Gamla Testamentets bildspråk. Handskriften var fylld av färgstarka målningar föreställande händelser under Gamla Testamentets tid. Här presenterar hon i fantastiska färgfotografier ett stort antal av dessa bilder. Boken innehåller också bilder på medeltida kalkmålningar i svenska kyrkor bilder som även de anknyter till Gamla Testamentet. Här uppträder naturligtvis den välkände kyrkomålaren Albertus Pictor. Ingalill Pegelow är fil.dr i konstvetenskap och har under många år arbetat med medeltida kyrklig konst vid Ikonografiska Registret vid Riksantikvarieämbetet i Stockholm. På Carlsson bokförlag har han tidigare kommit ut med Helgonlegender i ord och bild (2006).

Helgonlegender : i ord och bild

I våra svenska kyrkor och museer finns många medeltida kalkmålningar, altarskåp, skulpturer och textilier bevarade. I dessa möter vi ofta dramatiska och anslående bilder av helgon liksom framställningar av legenderna som vuxit kring dem. Den främsta källan till Pegelows utförliga och generöst illustrerade bok har varit Legenda aurea, »den gyllene legenden«, skriven på 1200-talet av dominikanmunken Jacobus de Voragine. Munkens arbete betraktas som den mest spridda skriften under medeltiden. Man tror också att den haft stor betydelse för hur de medeltida bilderna framställts.

Ting och tanke Ikonografi och på liturgiska föremål

I det kristna kyrkorummet - det katolska såväl dom det lutherska - intar bilden en central plats. Här rör det sig inte om l'art pour l'art, "konst för konstens egen skull". Nog har man alltid bemödat sig om den yttre formens skönhet och kvalitet, även om smaken och förmågan har skiftat. Men viktigast har dock varit att bilden blev meningsbärande, att den tillsammans med det talade ordet i liturgi och predikan bidrog till att klargöra och konkretisera budskapet.

Den ikonografiska forskningens sökarljus riktas oftast mot "den stora konsten", mot skulpterade portaler och målade kyrkvalv. Men vid sidan härav finns de många föremål, som är nödvändiga för liturgien; dopfunt och altarkärl, prästens skrud och altarets, böcker och klockor. De är av praktisk form, betingad av sin funktion. Men de har också en symbolisk laddning, ofta uttryckt i de bilder de bär - mindre dominerande, men i gudstjänsten samverkande med målningar och andaktsbilder. I själva verket är det först i den fungerande liturgien, i sig en levande "bild", som allt får sin rätta plats.

Broschyren om S:t Laurentii kyrka (1986) säger om altarskåpet:

Altarskåpet från sekelskiftet 1500 uppvisar i sitt förgyllda mittparti den offrade Kristus, omgiven av några närstående i sorg. På sidorna står 24 gestalter från gamla testamentets tid. Dörrarnas baksidor är försedda med målningar från passionshistorien. När altarskåpet är helt stängt ser man två helgon S:t Erik åt norr och S:t Georg åt söder.

Författarens namn anges inte, men kan vara kyrkoherde Per Kjellgren, mycket engagerad i S:t Laurentii kyrkas och dess föremåls historia.

Broschyren om S:t Laurentii kyrka (1995) säger om altarskåpet:

Altarskåpet från 1500-talets första årtionde uppvisar i sitt förgyllda mittparti den offrade Kristus. Han vilar i Marias knä och omges av sörjande människor, som följt honom på hand vandringar: Maria från Magdala, Nikodemus och Josef från Arimatea samt andra kvinnor och längst till vänster en man, som inte säkert går att identifiera. På sidorna står 24 gestalter från Gamla Testamentets tid. De profeterade om Kristus och det offer han skulle göra för världens synd. Altarskåpets baksidor är försedda med målningar, som framställer Jesu lidandets historia.
När skåpet är helt stängt ser man två helgon, S:t Erik åt norr och S:t Georg åt söder.

Författarens namn anges inte, men lär vara kyrkoherde Per Kjellgren.

Broschyren: Söderköpings kyrkor, en dörr till medeltiden Monica Stangel Löfvall, Söderköpings Turistbyrå (ca 2007)

Intressanta inventarier (*i S:t Laurentii kyrka*) är **altarskåpet**, sent 1400-tal.

Hemsidan på internet kallad ”Kyrkokartan”(2012)

http://www.kyrkokartan.se/058002/S:t_Laurentii_kyrka?sorting=0

I kyrkan finns ett nordtyskt altarskåp från 1500-talets början.

Wikipedia – uppslagsverk på internet (2012)

http://sv.wikipedia.org/wiki/Sankt_Laurentii_kyrka,_S%C3%B6derk%C3%B6ping

Altarskåp av ek, nordtyskt arbete från 1500-talet.

Hemsidan för Söderköping S:t Anna församling (2012)

1802-1845

Först 1804 putsades och vitkalkades kyrkan helt inuti. Det skedde efter det att Pehr Hörberg 1802 hade målat en ny altartavla till kyrkan. Den hänger nu till vänster i kyrkans kor. Predikstolen målades samtidigt i guld och vitt. 1808 revs valven i sakristian, istället byggdes ett innertak av trä och ovanpå detta en vind. Där kom de flesta medeltida skulpturerna och epitafiema från nyare tid att förvaras. Altarskåpet fick dock hänga kvar i kyrkan nere till höger om den nuvarande ingången till väntrummet. En ny orgelläktare byggdes till Nordströmsorgeln, som invigdes 1845. I samband med detta revs den gamla orgelläktaren och orgeln. 1840 kom det nuvarande väntrummet till. Då byggdes det emellertid inte som väntrum utan som ett förråd. Porten åt norr hade murats igen redan 1808 och förrådet, som numera är väntrum, blev till därigenom att man rev det gamla vapenhuset och fullbordade kyrkans normägg ända till det nordvästra hörnet.

1885

1885 restaurerades altarskåpet och fick tillbaka sin plats ovanför altaret. Samtidigt flyttades Pehr Hörbergs tavla till korets norrvägg och man var därför tvungen att göra en ny dörr in till sakristian.

http://m.svenskakyrkan.se/?id=646425

Ett ÄLDRE ALTARSKÅP

Informationen hämtat i Historiska muséets databas, där även detaljbilder kan ses. [7]

http://medeltidbild.historiska.se/medeltidbild/typforemal/default.asp

Föremål	Altarskåp *	
	Från	Östergötland, Söderköping St Lars
	Finns idag	Statens historiska museum, Stockholm(inv.nr. 1403)
	Beskrivning	Altarskåp av ek.
	Upphovsman	nordtysk verkstad
	Datering	omkring 1500
	Föremåls-ID	940501A2
Mer info		
Höjd	1980 mm	
Bredd	1150 mm	
Färg	betydande bortfall - bevarade partier i god kondition med klara färger	
Övrigt	* av skåpet har endast en av flygeldörrarna bevarats; målningar på båda sidor; enligt Thordeman B 1954 s 209 f och Andersson A 1976 s 53 återger ena sidans målningar scener ur Erikslegenden; senare forskning menar dock att anknytningen till Olof är starkare	

Enligt källan på internet skall texten om altarskåpet vara hämtad ur registerkortet för Söderköpings gamla altarskåp. Den bifogas separat.

http://www.kringla.nu/kringla/objekt?referens=shm/media/36322

http://www.kringla.nu/kringla/objekt?referens=shm/media/36321

[7] Troligen får varken text eller bilder från Historiska museet mångfaldigas utan särskilt tillstånd.

Föremål	Altarskåp, dörrar till	
	Från	Östergötland, Söderköping St Lars
	Finns idag	Statens historiska museum, Stockholm(inv.nr. 1403)
	Beskrivning	Altarskåp av furu.
	Upphovsman	inhemskt arbete ?
	Datering	omkring 1400
	Föremåls-ID	940501A5
Mer info		
Höjd	1420 mm	
Kondition	av skåpet är endast två dörrar bevarade	
Färg	ena sidans målningar är välbevarade, den andra nästan helt utplånade	
Övrigt	* identisk med SHM 1 403 - åtkomsthandlingar saknas	

SAMMANFATTNING

NÄR tillverkades altarskåpet?

Broocman	Under påvedömets tid
Widegren	Nämns ej
Ulander 1915	Under 1400-talet
Ridderstad	Under 1400-talet
Ulander 1922	Under 1400-talet
Roosval	Ca 1500, Ca 1500-1510, målningarna i 1400-tals stil
Adell	Ca 1510
Pegelow	Nämns ej
Kjellgren 1986	1500
Kjellgren 1995	1500-1510
Internet mm	1400-talet, ca 1500, 1500-talet

Kommentar: Ingen av de beskrivningar som här medtagits anger varifrån de hämtat uppgiften om altarskåpets tillverkningsår. Någon originalkälla torde inte finnas. Det man gör är att man utifrån figurernas klädedräkt försöker datera altarskåpet, då med den tanken att man använt sig av klädedräkter i statyetter och målningar från den tid då altarskåpet skapades. Det är en vanligt metod för datering och torde inte ge ett felaktigt resultat, men är ändå inte en säker datering.

Att ange ”under 1400-talet” resp ”under 1500-tale”t som datering ger en mycket vid ram.

VAR tillverkades altarskåpet?

Broocman	Anges ej
Widegren	Nämns ej
Ulander 1915	Anges ej
Ridderstad	Anges ej
Ulander 1922	Frankrike
Roosval	Troligen i Lübeck, troligen har skulpturer och målningar utförts av olika mästare eller ”elever” i två olika mästares skolor
Adell	Sverige, inte i Holland, inte i Lübeck, troligen av en ”verkstad” tillhörande franciskanerna
Pegelow	Anges ej
Kjellgren 1986	Anges ej
Kjellgren 1996	Anges ej
Internet mm	Nordtyskland

Kommentar: Det finns tydligen inte någon säker uppgift om var altarskåpet är tillverkat. Beskrivningarna nämner Frankrike, Sverige, Holland och Nordtyskland, och när det gäller Tyskland talar man om oftast om Lübeck.

I S:t Trinitas kyrka i Tallin (?) finns ett altarskåp som i konstruktionen starkt påminner om altarskåpet i S:t Laurentii kyrka. (Personlig upplevelse, Ola Lönnqvist)

Roosval anger även, i slutet av sin uppsats, att det i nordnorska Andenes finns ett altarskåp som kan vara av samma mästarhand.

NÄR och VAR har altarskåpet haft sin plats i kyrkan?

Broocman	Anges ej, notera att skåpet kallas altartavla
Widegren	Nämns ej
Ulander 1915	Angs ej
Ridderstad	Över altaret
Ulander 1922	Längst fram i koret, över altaret
Roosval	Han kallar det inledningsvis för högaltarskåp
Adell	Under 1808 uppsattes Per Hörbergs altaravla, som sedan flyttades 1886 då altarskåpet flyttades fram
Pegelow	Längst fram i koret som framgår av filmen
Kjellgren 1986	Längst fram i koret
Kjellgren 1995	Längst fram i koret
Cnattingius (?) 1965	1806 (?) – 1886 hängde det vid sidan i koret, eller stod placerat ovanpå den von Blockska gravkammaren, medan Per Hörbergs stora altartavla då hängde där altarskåpet nu är placerat.

VILKA personer finns återgivna i och på altarskåpet?

Man kan se när man läser de beskrivningar av altarskåpet som här återges att inte alla av dem namnger och pekar ut personer bland figurerna i centrumdelen av skåpet eller på målningarna. Om och när man gör det så försöker man ange var personen finns och var målningen finns, dock på ett sådant sätt att det ofta är svårt att veta om man menar från vänster eller från höger sett framifrån, eller om man menar uppifrån eller nedifrån. Placeringen av målningarna har man även angett på ett sådant sätt att det är osäkert om man verkligen har dem placerade i samma ordning som i dag.

Arthur Adell menar dessutom att en av skåpets dörrar bör vid någon restaurering fått byta plats med en annan dörr.

Den utförligaste presentationen av figurerna, de små statyerna i centrum, gör Hugo Ulander (1922) medan Arthur Adell är utförligast när det gäller centrumdelen, corpus.
Roosval i sin tur är den som mest diskuterar målningarna.

Jag har här försökt att tolka alla beskrivningarna och jag använder mig inte av vänster eller höger utan jag använder mig av en skiss av centrumdelen och av varje målning som underlag för namngivningen. Resultatet blir i några fall att det tycks råda osäkerhet om vem som avses, vilket jag även redovisar.

CENTRUMDELEN av altarskåpet.

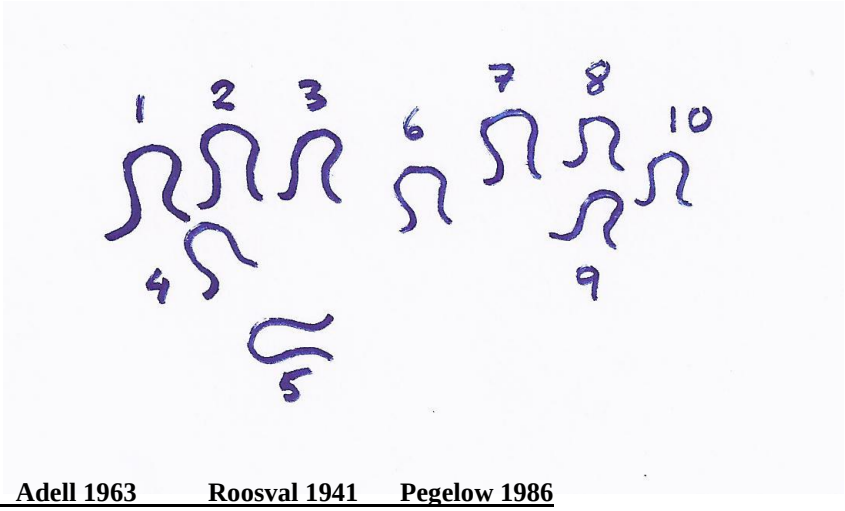

Person nr	Adell 1963	Roosval 1941	Pegelow 1986
1	Donatorn ? Konstnären ?		
2	En av kvinnorna nedan	Maria, Jesu syster	
3	En av kvinnorna nedan	Maria, Jesu syster	Maria Magdalena
4	Johannes, älsklings-lärljungen	Johannes, den unge aposteln	
5	Kristus	Kristus	Kristus
6	Maria, Jesus mor	Maria, Jesu mor	Maria
7	En av kvinnorna nedan		
8	Nikodemus eller Josef av Artimatea		
9	Maria Magdalena, med smörjelsehornet	Maria Magdalena, med smörjelsehornet	
10	Nikodemus eller Josef av Artimatea		
Övriga	Tre kvinnor: Ev Salome Maria, Jakob den yngre och Joses mor Maria, den andra	Ett par män: Nikodemus Josef av Arematea	Ett par män: Nikodemus Josef av Arematea Eventuellt Simon Cyrene Några kvinnor: Kanske Marias systrar, Jesu mor Anna hade tre döttrar, alla hette Maria

Övriga beskrivare namnger ej några personer.

Altarskåpets FLYGLAR.

1	2	3	4		C		13	14	15	16
					O					
5	6	7	8		R		17	18	19	20
					P					
9	10	11	12		U		21	22	23	24
					S					

ALTARSKÅPET
som åskådaren
ser det

FLYGLARNA – dörrarna med 24 st personfigurer

Person nr	Ulander 1922	Roosval 1941	Pegelow 1986	Adell 1962
1	S:t Jonas			
2	S:t Roi, dvs Ludvig den helige			
3	S:t David			
4	S:t Osea			
5	S:t Moses			
6	Okänd			
7	S:t Eric			
8	S:t Ganibl			
9	S:t Haga / Hagi			
10	S:t Daniel			
11	S:t Simeon			
12	S:t Tista			
13	S:t Mika			
14	S:t Aphasi			
15	S:t Abraham			
16	S:t Salomo			
17	S:t Jacob			
18	S:t Iiob			
19	S:t Jeremias			

20	S:t Esaia
21	S:t Josia
22	S:t Nahum
23	S:t Joel
24	S:t Aron

Profeter ur G:a testamentet	Ev Kristi förfäder, men Jesse saknas. Där finns dock: Haigas, Daniel, Tista, Aron	Noa, Abraham, Salomo, Moses Ev Jesu för-fäder Aron finns med

Övriga beskrivare namnger ej några personer.

Kommentarer:
Vilka är alla dessa helgon som räknas upp. Ulander säger att han försökt att identifiera dem, men han skriver nästan inget alls om dem.
Vid sökning på internet hittar jag en katolsk sida som namnger och berättar om helgon. Att med hjälp av den identifiera altarskåpets figurer visar sig omöjligt då det finns åtskilliga med samma namn, eller med sina namn stavade på annat sätt än på altarskåpet. Här är det nödvändigt att identifiera varje person med hjälp av de traditionella attributen var och en brukar bär med sig.

Dörrarnas MÅLNINGAR.

Förteckning över målningarna.

A	C	E	G
B	D	F	H

Här finns 8 målningar. I beskrivningarna räknas de upp lite olika, så pass olika, att det är svårt att avgöra vilken ordning beskrivarna egentligen menar.

Målning	Nr	Motiv enligt Roosval	Personer enl olika beskrivningar och bibeltexterna
A	1	Getsemane	Judas, Petrus, Sebedeus båda söner (Jakob, Johannes)
B	5	Törnekröningen	Pilatus, Malchus
C	3	Inför Kaifas	Hannas, Kaifas, Pilatus eller Herodes (se kommentar), Petrus
D	7	Korsbärandet	Simon från Cyrene, Johannes, Maria
E	2	Tillfångatagandet	Petrus, Malchus, Judas
F	6	Ecce Homo	Pilatus
G	4	Gisslandet	Pilatus
H	8	Korsfästelsen	Pilatus

Bibelställen:
Matteus 26 – 27 kap, Markus 14 – 15 kap, Lukas 22 – 23 kap, Johannes 18 – 19 kap

Ridderstad (1917) kallar målningarna för följande (men räknar upp dem på ett sätt som är svårt att jämföra med nutida placering) och har annan benämning på några av dem.

Petrus och Malkus
Kristus inför översteprästen
Hudflängningen
Kristus bär sitt kors
Kristus begabbas

Ulander (1922) har följande avvikande titlar på målningarna:

Inför Hannas, Inför Pilatus
Jesus bärande korset
Jesus helar örat som Petrus huggit av
Jesus gisslas
Jesus korsfästes

Kommentar:

Efter noggrann genomläsning av de 4 evangelierna finner jag att de i stort sett överens-stämmer med varandra, dock finns vissa skillnader när det gäller vilka personer som Jesus ställs inför, liksom marginella skillnader i ordningsföljden. Och vilka personer som är närvarande, eller som åtminstone namnges.

I inget av dem står det vem som hugger av örat av en person och ej heller namnges den vars öra huggs av.

RIDDARNA

Beträffande dessa, som syns då skåpet är som mest stängt, är man helt ense. Den som åskådaren er till vänster är S:t Göran och den till höger är S:t Erik.

Det som i något fall diskuteras är varför dessa båda, som man anger, svenska helgon finns med på ett altarskåp tillverkat utomlands (om du nu är det?). Något svar på frågan får vi inte.

ÖPPNANDET och STÄNGANDET

Enbart Roosval beskriver öppnandet och stängandet av altarskåpet. Han skriver:

”En guldstrålande bild som denna, omgiven av altarskåpets baldakinverk, framvisad genom altarskåpets öppnade för allt folket, betydde detsamma som den invigda oblatens framvisande, innesluten i sin kristall i ett praktfullt guldsmedsarbetat kärl, monstransen. Hela altarskåpet var, då det på söndagarna öppnades, en jättelik monstrans.”

”Men, när profetflyglarne slutits omkring Maria klagan, övergår den sakramentala symbolen till drastisk skildring av Kristi lidandes historiska verklighet”

ÖNSKEMÅL

Det skulle vara intressant

att kunna få ytterligare kunskap om altarskåpets ålder och ursprung, kanske något som kan ske genom jämförande studier av andra altarskåp, inte enbart i Sverige utan från närliggande områden i Europa

att få en professionell genomgång av statyetter och målningar och därmed en så långt det går klarlagd uppfattning om vilka personer respektive händelser som åskådliggörs och därmed ökad information om de olika personerna

SVÅRIGHET

Att utifrån denna sammanställning, som i några avseenden är motsägelsefull och oklar, kunna göra en korrekt, kort och enkel beskrivning av altarskåpet är inte så enkelt. Det enda som med säkerhet kan sägas är

Att altarskåpet varit placerat i kyrkan under lång tid, bevisligen från 1700-talet, troligen tidigare

Att altarskåpet troligen är tillverkat i slutet av 1400-talet eller i början av 1500-talet

Att altarskåpet troligen är tillverkat i ett nordeuropeiskt land

Att centrumdelen i altarskåpet visar omhändertagandet av Kristi kropp

Att målningarna visar konstnärens bilder av Passionshistorien

Att de båda riddarna är S:t Georg och S:t Erik